

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2024

No 7

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 348 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 25-iyulda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyea Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Avtosanoat korxonalari marketing strategiyasini takomillashtirish yo'llari	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zayniddinova Umida Djalolovna	
Mamlakat raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishda maxsus iqtisodiy zonalar omilidan foydalanish istiqbollari	26
Izbosarov Boburjon Baxriddinovich, Abdurasulov Ravshanbek Xotam o'g'li	
Mahalla institutini ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning institutsional tahlili	32
Bahriddinov Viqorjon Akbar o'g'li	
Mamlakatimizda pillachilik biznesini rivojlantirish orqali mahsulot ishlab chiqarish va uni qayta ishlash holatining tahlili	37
Turgunov Odilbek Maripovich	
Etnografik turizmni tashkil etishning xorij tajribasi	41
I. Axmedov	
Xizmatlar sohasining milliy iqtisodiyotdagi rolini tahlil qilishning zamonaviy yondashuvlari	46
Xusanov Murodjon Sunnatullayevich	
Iqtisodiy o'sish tushunchasi va uning rivojlanish tarixi	54
Maksudov Avazbek Ulug'bek o'g'li	
Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni takomillashtirish asosida inson kapitalini rivojlantirish	59
Ubaydullaev G'ayrat Zuvaytovich	
O'zbekistonda aholi bandligini ta'minlashda oilaviy tadbirkorlikning o'rni	65
Baymanova Mavlyuda Djurayevna	
The Effect of Students' Financial Status on Academic Performance in Uzbekistan	70
Alimov Damirjon Odilovich	
Qoraqalpog'iston Respublikasida xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik faoliyatining o'rni	76
Jusupova Anjim Tansiqbaevna	
Insurance Mechanisms in Foreign Trade: Mitigating Risk and Facilitating Global Commerce	82
Sohibjamol Abirkulova	
Nodavlat umumiy o'rta ta'lim maktabning faoliyati samaradorligini aniqlashdainnovatsion usullardan foydalanish	87
Ustadjalilova Xurshida Aliyevna	
Qishloq xo'jaligi korxonalarida asosiy vositalar hisobi va auditi bo'yicha xorijiy tajribalar va ulardan respublikamizda foydalanish imkoniyatlari	92
Xojimurodov Zuxriddin Shukurullo o'g'li	
O'zbekiston Respublikasi budjetining shakllanishida egri soliqlarni undirishning fiskal samaradorligi	97
Abdulxayeva Shahnoza Muxammadiyevna	
Mamlakat sanoatining barqaror rivojlanishida energосamaradorlikning roli	104
J. J. Yaxshilikov	
Сравнительный анализ состояния сферы услуг в регионах Андижанской области	109
Мусабоев Рустам Алижонович	
Hududlarda aholi bandligini oshirish va kambag'allikni qisqartirishda ishlab chiqarish sanoatining o'rni (Qashqadaryo viloyati misolida)	114
Hamdamov Shahzod Ilhom o'g'li, Baxronov Baxriddin Najmiddinovich	
Banklarning qimmatli qog'ozlar bozoridagi faoliyatini takomillashtirish yo'llari	118
Ermatov Utkirbek Baxodirjonovich	

Развитие цифровой экономики в Узбекистане, ее плюсы и минусы	122
Раупова Мухлисахон Ибрахимжон кизи, Мамбетова Мадина Зоҳид кизи, Алижонова Малика Алижон кизи, Хакимова Нигора Бахтиёровна	
Investment Management is an Important Factor of Economic Development.....	127
Yuldasheva G. A., Ziyayev Dilshodjon	
O'zbekistonda moliyaviy texnologiyalar sanoatining rivojlanish istiqbollari.....	130
Rustamov Jasurbek Ravshanbek o'g'li	
Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi loyihalarni moliyalashtirish.....	136
Toiyrov Yunus Alamovich	
Operatsion faoliyatni boshqarishda strategiya tushunchasiga bo'lgan yondashuvlarning shakllanishi.....	143
Dedajanov Baxtiyor Nabijanovich	
Ta'lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ta'lim sifati va samaradorligini ta'minlash.....	148
Xusniddinov Yorqinjon Muxiddin o'g'li	
Budjet tashkilotlarida pul mablag'lari nazorat qilishni rivojlantirish yo'llari.....	152
Alimardonov Muxammadi Ibragimovich, Djalilova Malika Shuxratovna	
QQS ma'murchiligining yevropa tajribasi.....	157
Bisenbayev Sharyar Kuanishbayevich	
O'zbekistonda soliq yukiga ta'sir etuvchi omillar tahlili	162
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida muqobil energiya vositalaridan foydalanib ma'lumot almashinish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish masalalari	170
Ashurov Azizbek Ergash o'g'li, Janzakov Bekzot	
Analysis of the theoretical foundations of sustainable economic development at regional level	175
Khudayorova Munira Omonboy kizi	
Soliq ma'murchiligida joriy etilgan jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlarni undirish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	182
Muxtorov Zokir Sayfulla o'g'li, Karimov Ilhom Anorboy o'g'li, Homidov Asrorbek Tohirjon o'g'li, Axmedova Shoxista G'ayrat qizi	
Sirdaryo viloyatining investitsiya muhiti zamonaviy rivojlanish tendensiyalari	187
Xolmurotova Diyoraxon Ibragimovna	
Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari.....	191
Razzoqov Bexzod Gofurovich	
Modern trends in assessing the impact of industrial development on the environment.....	196
Turg'unov Jasurbek Alimardon o'g'li	
Pul oqimlarini guruhlash mezonlari bo'yicha tasniflashni kengaytirish.....	202
Atamurodov Saidmurod Yaxyoevich	
Iqlim o'zgarishlari va uning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirining ilmiy-nazariy tahlili	208
Ashrafjon Elov	
Soliqlarning iqtisodiy mohiyati va ahamiyati	214
Abramatov Eldor Toshmamatovich, Alimov Abduraxon Alxamiddin o'g'li, Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li, Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	

TRANSFORMATSIYALASH JARAYONIDA TIJORAT BANKLARINING KREDITLASH FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI

Razzoqov Bexzod Gofurovich

Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya: Ushbu maqolada transformatsiyalash jarayonida tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari, kreditlash faoliyati uchun yangi strategiya va vositalarni ishlab chiqish, banklarning kredit risklarini samarali boshqarish, yetarli kapital, likvidlik hamda aktivlar va passivlarni boshqarish kabi bir qancha omillarga bog'liqligi keltirib o'tilgan. Binobarin, bugungi kunda tijorat banklarining kreditlash faoliyatini ta'minlashning dolzarbligi shubhasizdir, chunki mamlakat butun moliya tizimining muvaffaqiyatli ishlashi unga bog'liqligi banklarda moliyaviy qarorlar qabul qilish va risklarni boshqarishning istiqbollaridagi mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish bo'yicha muallif yondashuvlari va takliflari keltirilgan.

Kalit so'zlar: bank faoliyati, banklarning kreditlash faoliyati, moliyaviy qarorlar, moliyaviy aktivlar, debitorlik, kreditorlik, nomoliyaviy aktivlar, real aktivlar, pul mablag'lari, bankning moliyaviy strategiyasi, bankning moliyaviy xavfsizligi, strategik boshqaruv.

Abstract: This article examines the dependence of commercial banks in the process of transformation on several factors, such as the theoretical foundations of the development of credit activities, the development of new strategies and tools for credit activities, effective management of credit risks of banks, sufficient capital, liquidity and asset and liability management. Therefore, the relevance of ensuring the credit activity of commercial banks today is undeniable, since it is on this that the successful functioning of the entire financial system of the country depends - these are the existing problems in the prospects of financial decision-making and risk management in banks, as well as the author's approaches and suggestions on how to eliminate them.

Key words: banking, bank lending, financial solutions, financial assets, accounts receivable, lending, non-financial assets, real assets, cash, financial strategy of the bank, financial security of the bank, strategic management.

Аннотация: в данной статье рассматривается зависимость коммерческих банков в процессе трансформации от нескольких факторов, таких как теоретические основы развития кредитной деятельности, разработка новых стратегий и инструментов для кредитной деятельности, эффективное управление кредитными рисками банков, достаточный капитал, ликвидность и управление активами и пассивами. Следовательно, актуальность обеспечения кредитной деятельности коммерческих банков на сегодняшний день неоспорима, поскольку именно от этого зависит успешное функционирование всей финансовой системы страны - это существующие проблемы в перспективах принятия финансовых решений и управления рисками в банках, а также авторские подходы и предложения по представлены способы их устранения.

Ключевые слова: банковская деятельность, кредитная деятельность банков, финансовые решения, финансовые активы, дебиторская задолженность, кредитование, нефинансовые активы, реальные активы, денежные средства, финансовая стратегия банка, финансовая безопасность банка, стратегическое управление.

KIRISH

Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklari kreditlash faoliyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Birinchidan, ular kichik va o'rta biznes hamda jismoniy shaxslarga kredit berishda faollashmoqda. Bu iqtisodiy o'sish va tadbirkorlikni rivojlantirishni rag'batlantirishga yordam beradi. Ikkinchidan, banklar o'zlarining kredit

mahsulotlari va xizmatlarini takomillashtirishni boshlaydilar, bu ularni mijozlar uchun yanada qulay va jozibador qiladi. Bunga yangi kredit dasturlarini ishlab chiqish, foiz stavkalarini pasaytirish yoki kreditni qayta ishlash tartib-qoidalarini soddalashtirish kiradi.

Shunday qilib, iqtisodiyotni transformatsiyalash jarayonida tijorat banklari o'zlarining kredit faoliyatini faol rivojlantirmoqdalar, bu esa iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va jamiyat farovonligini oshirishga yordam beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-may kuni qabul qilingan "2020–2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-sonli Farmonida, "bank sohasidagi hozirgi holat tahlili bank sektorida davlatning yuqori darajadagi aralashuvi, davlat ishtirokidagi banklarda menejment va tavakkalchiliklarni boshqarish sifatining yetarli emasligi, iqtisodiyotda moliyaviy vositachilikning past darajasi kabi bank sektorini iqtisodiy yangilanishlar va jamiyat ehtiyojlariga mos ravishda rivojlantirishga to'sqinlik qilayotgan qator tizimli muammolar" mavjudligi ko'rsatib o'tildi [1].

Xususan, tadbirkorlik faoliyatining mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni va ahamiyati ham davlat, ham aholi uchun nihoyatda muhimdir. Boshqacha qilib aytganda, biznes sektori davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini shakllantiruvchi tizimning asosiy elementidir. Tadbirkorlar o'zlarining ijtimoiy vazifalarini ish o'rinlari yaratish, aholiga haq to'lash va shu bilan birga davlat mablag'lari va budjetga naqd pul tushumlarini taqdim etish orqali bajaradilar. Aholi, o'z navbatida, bir xil soliqlarni to'laydigan tadbirkorlar faoliyati tufayli ijtimoiy nafaqalar va subsidiyalar shaklida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi.

Zamonaviy sharoitda mamlakat milliy iqtisodiyotining ustuvor muammolaridan biri – kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, ularning rolini oshirish va boshlash uchun kredit hamda moliyaviy resurslarning mavjudligini ta'minlash orqali hal qilishga bo'lgan ehtiyojning ortishi bilan bog'liq bo'lgan tadbirkorlar, ularning kredit shartlarini yaxshilash, pul muassasalari samaradorligini oshirish (birinchi navbatda, tijorat banklari), kichik va o'rta biznes uchun kreditlar bilan ta'minlash, shuningdek, ularni qo'llab-quvvatlash shakllarini rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Transformatsiyalash jarayonida tijorat banklari tomondan kreditlash faoliyatini oshirish masalalari bir qator xorijiy olimlarning ilmiy tadqiqotlarida o'rganilgan va kredit portfeli tushunchasini uning mohiyatiga berilgan ta'riflarda ifodalangan. Masalan amerikalik iqtisodchi M. Malede kreditlar bank aktivlari portfelinig eng yirik elementi hisoblanib, xususan banklar uchun asosiy daromad manbalari ekanligini ta'kidlaydi [2].

Shu sababli, tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirish uchun banklarning kreditlash xatti-harakatlariga ta'sir qiluvchi omillarni tushunish muhimdir. Buning sababi shundaki, kreditlar tijorat banklari aktivlari portfelinig taxminan 60-65 foizini tashkil qiladi.

Kris J. Barlton, Diana Mak Noton kredit portfeli - bu kreditlarni turkumlashni o'z ichiga oladi deb ta'riflashadi [3].

Shuningdek, N. Sokolinskaya "kredit portfeli qiska va uzoq muddatli kreditlar yig'indisidan iborat" deb ta'riflaydi [4].

Bu ta'rifda asosiy e'tibor kreditning muddatiga qaratilgan bu holat kredit portfelinig mohiyatini to'liq ochib bermaydi. Chunki, bank tomonidan berilgan kreditlarning muddatini belgilab qo'yilishi va unga rioya qilinishi faqat kredit portfelinig sifatini aniqlashda muhim omil bo'lishi mumkin.

Xorijiy iqtisodchi olim F.O.Olokoyoning ta'kidlashicha, "tijorat banklari iqtisodiyotning umumiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynaydi va doimo iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi bo'lib kelgan, bu vaqt o'tishi bilan xususiy sektorni kreditlashning jadal o'sishidan dalolat beradi"[5]. Bank kreditlari ko'rinishidagi mablag'larning mavjudligi ishlab chiqarish sanoati, qurilish, ko'chmas mulkni rivojlantirish, chakana savdo va iqtisodiyotning boshqa sohalariga investitsiyalarni kengaytirish hamda samarali jalb qilishga yordam berdi. Banklarning tijorat firmalariga kredit berish qobiliyati biznesning samaradorligi, rentabelligi va kelajakdagi o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, M. Malobaga ko'ra, banklarning kreditlash sohasidagi hatti-harakatlarini tushunish juda muhimdir, chunki bank sektori iqtisodiy o'sish va rivojlanishni rag'batlantirishda asosiy rol o'ynaydi[6]. Yana bir xorijlik iqtisodchi olim T.T.Cheong, "Iqtisodiyotni transformatsiyalash va globallashtirishning so'nggi tendensiyalarini hisobga olgan holda, banklar raqobatbardosh bo'lib qolish uchun yaxshi tayyorgarlik ko'rishlari va yanada samarali harakat qilishlari kerak. Bundan tashqari, hukumat banklarning kreditlash xatti-harakatlariga ta'sir qiluvchi omillarni yaxshiroq tushunishi kerak"[7] deya ta'kidlaydi.

M.Amiduga ko'ra "banklarning moliyaviy hisobotlarida ishlamaydigan kreditlarning yuqori ulushi banklarni kredit berishga to'sqinlik qiladi va natijada banklar tomonidan kreditlash hajmini kamaytiradi" deb fikr bildiradi [8].

Yuqorida keltirilgan fikrlarni inobatga olgan holda, ayrim jihatlarini munozarali deb hisoblaymiz. Xususan, ishlamaydigan kreditlar tijorat banklarining kredit xatti-harakatlariga salbiy ta'sir ko'rsatsa-da, ular muhim omil

emasligi isbotlangan. Shuningdek, muammoli kreditlarning mavjudligi tijorat banklari tomonidan mijozlarning kredit arizalarini baholashda qo'llaniladigan mezonlardan biridir. Mijozning depoziti banklarning kredit faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega, chunki u banklar uchun aholiga kreditlar berish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslarning katta qismini ta'minlaydi.

Mahalliy tadqiqotchilardan A.B.Kalandarovning fikriga ko'ra "tijorat banklarida muammoli kreditlarni kamaytirish banklarda kredit portfelini boshqarish jarayoni samaradorligini oshirishga imkon yaratadi". [9] Muallifning fikriga qisman qo'shilgan holda shuni aytishimiz mumkinki, muammoli kreditlarni kamaytirish orqali bankning umumiy kredit portfelini boshqarish orqali bank samaradorligiga erishish mumkin. Yana bir iqtisodchi olim I.Qulliyev chakana kreditlar samaradorligi bo'yicha quyidagi xulosalarni ta'kidlab o'tgan: "Banklarning kreditlash samaradorligini baholash – bu kreditlar sifatini oshirish, yuqori daromad olinishini ta'minlash va kreditlashni takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash maqsadida kredit portfelini tizimli tahlil qilish jarayoni" [10].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu maqolani tayyorlashda me'yoriy-huquqiy xujjatlar, foydalanilgan adabiyotlar va internet ma'lumotlari rasmiyligi, undagi iqtisodchi olimlarning mavzuga oid ilmiy-nazariy qarashlarining qiyosiy va tanqidiy tahlil qilingan. Mavzuni o'rganish davomida umumiy iqtisodiy usullar bilan bir qatorda tizimli tahlil, umumlashtirish, abstrakt-mantiqiy fikrlash, statistik usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Ichki bozorning amaliy holatini tahlil qilib, biznes-loyihalarni yaratish va amalga oshirishning asosiy to'sqinlik qiluvchi ichki va tashqi omillar ta'siri tufayli pul resurslarining yetishmasligi ekanligidir. Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni kreditlashda mijozlar kredit olish uchun arizaning muvaffaqiyati to'g'ridan to'g'ri taklif qilingan biznes-rejaning ravshanligi va asosililigiga bog'liq. Biznes ehtiyojlarini aniqlash va tahlil qilish kredit resurslariga aniq so'rovlarni shakllantirish, tadbirkor va qarz beruvchi o'rtasida o'zaro tushunishni ta'minlash uchun asosdir.

Samarali kreditlash biznesning moliyaviy ehtiyojlari aynan nimaga qaratilganligini to'liq tushunishdan boshlanadi. Bunga quyidagilar kiradi:

1. Biznesning hozirgi holatini tahlil qilish:

- moliyaviy yordamni talab qiladigan hududlarni aniqlash.
- kompaniyaning moliyaviy holatini baholash va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlash.

2. Muayyan maqsadlar va ehtiyojlarni aniqlash:

- kreditdan olingan mablag'lar aynan nimaga sarflanishining aniq ta'rifi.
- ustuvor loyihalar, ishlab chiqish, xarid qilish yoki qarzni to'lash ko'rsatkichi.

3. Raqobat muhiti va bozor tendensiyalarini tahlil qilish:

- qaysi ekologik omillar biznes ehtiyojlariga ta'sir qilishi mumkinligini aniqlash.
- moslashish ehtiyojlarini raqobat ta'siriga va o'zgaruvchan bozor tendensiyalariga.

4. Kreditdan erishiladigan natijalar:

- taqdim etilgan kredit resurslari aniq natijalarga erishishga qanday yordam berishini aniqlash.
- tovar aylanmasining ko'payishi, mahsulot turlarini kengaytirish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va boshqa omillar shaklida kutilayotgan imtiyozlarni aniqlash.

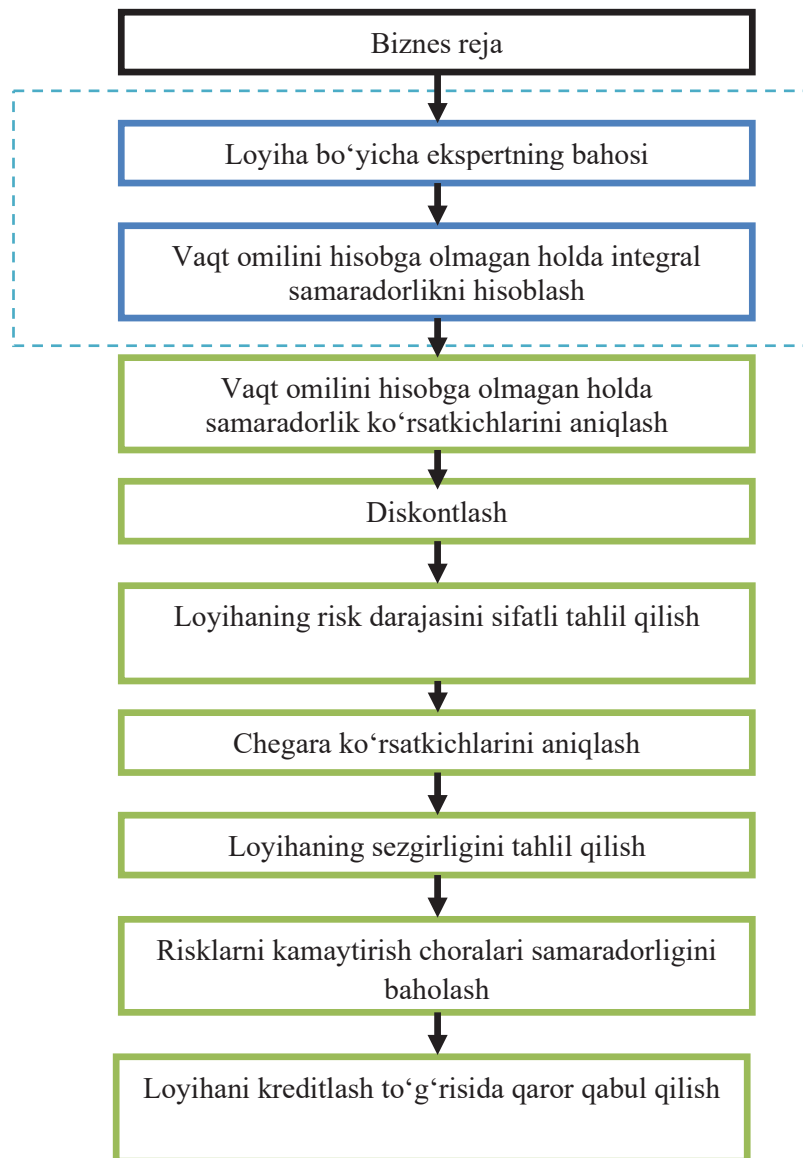
5. Xavflarni kamaytirish va barqarorlikni ta'minlash usullari:

- biznes ehtiyojlari bilan bog'liq xavflarni minimallashtirish strategiyasini ishlab chiqish.
- o'zgaruvchan bozorda kreditni muvaffaqiyatli to'lashni ta'minlash uchun qanday choralar ko'rilayotganiga oydinlik kiritish.

Biznes ehtiyojlarini to'liq tushunish biznes-rejani muvaffaqiyatli ishlab chiqish va shuning uchun kreditni samarali qo'llash uchun asosdir. Bu so'rovlarni aniq shakllantirish, ularning ehtiyojlarini oqlash va qarz beruvchiga taqdim etilgan mablag'lar korxonaning uzoq muddatli rivojlanishi uchun qanday ishlatilishi haqida aniq tasavvur berish imkonini beradi.

So'nggi yillarda biznes loyihalarni kreditlash bank xizmatlari bozorining eng istiqbolli segmentlaridan biri bo'lib qolmoqda. Ushbu vositadan hali faol foydalanmayotgan potensial qarz oluvchilar va tijorat banklari tomonidan unga doimiy qiziqish borligini hisobga olib, kreditlash uchun ko'rib chiqilayotgan loyihalar bo'yicha bankning qaror qabul qilish jarayonini asosiy o'rin egallaydi.

Tijorat banklari tomonidan loyihani dastlabki baholashni o'tkazishning ahamiyati bankning loyihani kredit qo'mitasiga taqdim etish uchun tayyorlash xarajatlari miqdori bilan belgilanadi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, loyihani ko'rib chiqishning o'rtacha muddati taxminan bir oyni tashkil qiladi (1-rasm).

1-rasm. Tijorat banklari tomonidan loyihani dastlabki baholash taribi ¹

Bank tomonidan amalga oshiriladigan loyihalarni dastlabki baholash nazoratning bir turi rolini o'ynaydi, uning asosiy maqsadi istiqbolsiz loyihalarni kechiktirishdir. Dastlabki bosqichdagi ish samaradorligi umuman loyihani moliyalashtirish boshqarmasining samaradorligini belgilaydi.

Hozirgi kunda aksariyat banklarda dastlabki baholash ko'pincha "yoqdi/yoqmadi" darajasida amalga oshiriladi. Buning sabablaridan biri bankka juda ko'p miqdordagi investitsiya arizalari emas, bu birinchi qarashda hatto minimal standartlashtirishni ham ma'nosiz qiladi. Ushbu holat oyiga 2-3 ta investitsiya arizalarini qabul qiladigan kichik banklarga xosdir. Biroq, bu holda ham, loyihani kreditlash jarayonini tashkil etishda qat'iy ko'rsatmalar (loyihani baholashning oldindan kelishilgan mezonlari) mavjudligi ijobiy rol o'ynashi mumkin.

Rivojlangan filial tarmog'iga ega bo'lgan, bozorda tanilgan va natijada investitsiya talabnomalarining barqaror oqimiga duch keladigan (oyiga 10-20 ta talab darajasida) o'rta va yuqori darajadagi banklar uchun bunday "nazorat" ning ahamiyatini ortiqcha baholashga hojat yo'q.

Tijorat banklarining kreditlash faoliyatini rivojlantirish jamiyatning iqtisodiy o'zgarishida muhim rol o'ynaydi. Bu jarayonning iqtisodiy ahamiyatining bir necha asosiy jihatlari:

1. Tadbirkorlikni moliyalashtirish: tijorat banklari tomonidan taqdim yetiladigan kredit vositalari tadbirkorlarga o'z bizneslarini rivojlantirish uchun kapitaldan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu ishlab chiqarishni ko'paytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va turmush darajasini oshirishga yordam beradi.

¹ Муаллиф ишланмаси

2. Investitsiyalarni rag'batlantirish: banklarning kredit resurslari iqtisodiyotni modernizatsiya qilish va rivojlantirishga yordam beradigan investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga yordam beradi. Kredit olish imkoniyati bo'lmasa, investitsiya imkoniyatlari cheklangan.

3. Iste'mol talabini rag'batlantirish: naqd kreditlar va iste'mol kreditlari aholiga tovar va xizmatlarni sotib olish uchun ko'proq mablag' sarflashga imkon beradi, bu yesa korxonalar faoliyatini rag'batlantiradi va tovar ayirboshlash hajmini oshiradi.

4. Moliya sektorini rivojlantirish: tijorat banklarining kredit faoliyatini kengaytirish mamlakat moliya tizimini mustahkamlashga, uning samaradorligini oshirishga va chet yeldan investitsiyalarni jalb qilishga yordam beradi.

Shunday qilib, tijorat banklarining kredit faoliyatini rivojlantirish barqaror iqtisodiy o'sish va jamiyatni o'zgartirish jarayoni uchun muhim omil hisoblanadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklarining kredit faoliyati iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi, chunki u korxonalar, individual mijozlar va davlat tashkilotlarini moliyalashtirishni ta'minlaydi.

Transformatsiya jarayonida tijorat banklarining kredit faoliyatini rivojlantirishning nazariy asoslari iqtisodiy muhitdagi o'zgarishlar, moliya sektorini tartibga solish va texnologik innovatsiyalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Iqtisodiyot va moliya tizimini o'zgartirish jarayonida tijorat banklari uchun yangi muammolar va imkoniyatlar paydo bo'lmoqda. Ular o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashishlari, kredit siyosati va risklarni boshqarishni yaxshilashlari, yangi mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqishlari va o'z resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirishlari kerak.

Shuningdek, banklarning kredit faoliyatiga ta'sir ko'rsatgan raqamli texnologiyalarning rivojlanishi muhim jihatdir. Onlayn banking, mobil moliyaviy boshqaruv ilovalari va boshqa innovatsiyalar mijozlarning kredit olish imkoniyatlarini yaxshilash, xizmat ko'rsatish tezligini oshirish va operatsion xarajatlarni kamaytirish imkonini beradi.

Umuman olganda, transformatsiya sharoitida kredit faoliyatini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun iqtisodiy muhitni doimiy ravishda o'rganish va tahlil qilish, tartibga soluvchilar va mijozlarning yangi talablariga moslashish, shuningdek texnologiyalardan foydalanishga innovatsion yondashuv zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 май куни қабул қилинган "2020–2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикасининг банк тизимини ислоҳ қилиш стратегияси тўғрисида"ги ПФ-5992-сонли Фармони. lex.uz/docs/4811025.
2. Malede, M. (2014). Determinants of Commercial Banks' Lending: Evidence from Ethiopian Commercial Banks. *European Journal of Business and Management*, 6(20), 109-117.
3. Диана Мак Нотон. Банковские учреждения в развивающихся странах. – ИЭР МБПП. –Вашингтон Д.С., 2001.– с.75.
4. Соколинская Н. Э. Оценка и анализ состояния активов кредитной организации //Банковское дело. – 2010. – № 3.– С. 56-61.
5. Olokoyo, F. O. (2011). Determinants of Commercial Banks' Lending Behavior in Nigeria. *International journal of financial research*, 2(2), 61-72.
6. Maloba, M. (2018). Determinants of Agri-Lending among Financial Institutions in Kenya. Thesis Master of Commerce in Development Finance, University of Cape Town.
7. Cheong, T. T. (2000). Commercial Banks' Lending and Economic Growth in Malaysia: An Empirical Study. *Borneo Review: Journal of the Institute for Development Studies (Sabah)*, 11 (1), 60-71.
8. Amidu, M. (2014). What Influences Banks' Lending in Sub-Saharan Africa? *Journal of Emerging Market Finance*, 13(1), 1-42.
9. Каландаров А.Б. / Банклардаги муаммоли кредитларни ундириш амалиёти ва уни такомиллаштириш йўллари / "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 5, sentyabr-oktyabr, 2020-yil.
10. Куллиев И.Я. Ўзбекистон Республикаси тижорат банкларининг чакана кредитлаш амалиёти самарадорлигини баҳолашни такомиллаштириш масалалари/ "Халқаро молия ва ҳисоб" электрон журналі, №2. 2023.
11. <https://bankers.uz/news/1345>.
12. <https://cbu.uz/oz/statistics/bankstats/1785919>.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

